

Funkcjonowanie osób rosyjskiego pochodzenia w przestrzeniach wrażliwych społecznie. Od służb mundurowych po świadczenia społeczne

The functioning of Russian origin in socially sensitive areas. From the uniformed services to social benefits

Wojciech Wądołowski, Uniwersytet w Białymstoku, Instytut Socjologii i Kognitywistyki

STRESZCZENIE

Ogólnopolskie badania na temat opinii Polaków o Rosji w kontekście wydarzeń na Gruzji, Ukrainie wskazują na duży niepokój i brak zaufania do wschodniego sąsiada. W tym kontekście rzutuje to na obraz i opinię o mniejszości rosyjskiej i Rosjanach mieszkających i pracujących w Polsce. Na zróżnicowanym kulturowo, przygranicznym obszarze Podlasia, badani studenci białostockich uczelni wyższych w dużej mierze akceptują obecność oraz posiadanie polskiego obywatelstwa przez osoby rosyjskiego pochodzenia oraz korzystanie przez nich ze świadczeń społecznych (wyjąwszy zasiłek dla bezrobotnych). W mniejszym jednak stopniu akceptują ich obecność w zawodach prestiżowych, związanych np. ze służbami mundurowymi czy zdrowiem.

Słowa kluczowe: mniejszość narodowa, Rosjanie, Podlasie, bezpieczeństwo.

Nationwide research on the opinion of Poles about Russia in the context of events in Georgia and Ukraine indicates great concern and lack of trust in the eastern neighbor. In this context, it affects the image and opinion of the Russian minority and Russians living and working in Poland. In the culturally diverse, border area of Podlasie, the studied students of Białystok colleges largely accept the presence and possession of Polish citizenship by persons of Russian origin and the use of social benefits (excluding unemployment benefit). To a lesser extent, they accept their presence in prestigious professions, related to, for example, uniformed services or health.

Keywords: national minority, Russians, Podlasie, security.

ABSTRACT

Wstęp

Współczesne wydarzenia, których jesteśmy świadkami w Europie, przynoszą coraz więcej zmian. Inaczej zaczynamy patrzeć na inne narody, na obecność ich przedstawicieli wśród nas. Są nam potrzebni, ale czujemy też, że są dla nas zagrożeniem. Najbardziej pokazuje to bieżące wydarzenia odnoszące się do zjawiska imigracji w Europie. Imigracji z krajów Afryki, krajów Arabskich, Wschodu. Zjawiska te, wykorzystywane są jako istotny element gry politycznej, wpływający coraz bardziej na stosunek obywateli do imigrantów, ale i tak jak w Niemczech czy Francji do mniejszości narodowych zamieszkujących kraj. Wydarzenia za granicami kraju, których głównymi aktorami są inne narody, mogą odbijać się rykoszetem w stosunku do mniejszości narodowych zamieszkujących w danym kraju. Mniejszości narodowe, religijne, imigranci i turyści stają się zakładnikami polityki państw z którymi są kojarzone. Zdarzenia, szczególnie te negatywne, kładą się cieniem na stosunku obywateli danego kraju do zamieszkujących mniejszości. Obecność osób innych narodowości może być odbierana wielorako: jako szansa ekonomiczna, fiskalna, rozwiązanie niskiego przyrostu naturalnego, przyrost wyspecjalizowanej oraz taniej siły roboczej. Z drugiej strony jako siła niosąca zagrożenie ekonomiczne, wpływająca na rynek pracy, destabilizująca konsensus kulturowy. Również możemy zaobserwować zjawiska asymilacji, czy procesy wynaradawiania się mniejszości narodowych (Żelazny 2006: 45).

W kontekście niniejszego opracowania istotne stają się wydarzenia polityczne i ekonomiczne, wpływające na obraz Rosji i Rosjan,

widziany oczyma Polaków. Mam tu na myśli przede wszystkim wydarzenia z 2015 roku: aneksję Krymu, wojnę na Ukrainie, elementy dyskryminacji ekonomicznej polskich produktów i podmiotów gospodarczych. Prowadzenie inwestycji odbieranych w Polsce jako zagrożenie (np. Nordstream), rosyjską politykę historyczną stojącą w jawnej sprzeczności z punktem widzenia Polski. Polski punkt widzenia tak opisuje A. Magdziak-Miszewska: „identyfikują się zatem Rosjanie, w głębokim przekonaniu Polaków, z czymś z polskiego punktu widzenia najgorszym – z państwem, które jest odpowiedzialne za większość klęsk i nieszczęść, które dotknęły Polskę w ostatnich dwu stuleciach. Rosjanie są więc nieustannym zagrożeniem, ich celem jest panowanie nad innymi wolnymi narodami, a przede wszystkim nad cywilizowaną Europą i – oczywiście – Polską” (Magdziak-Miszewska 2002: 6). Biorąc pod uwagę te kwestie chciałbym się przyjrzeć opinii białostockich studentów na temat Rosjan, w kontekście ich obecności w przestrzeniach newralgicznych społecznie.

Trzeba pamiętać, że w opiniach dotyczących Rosjan nie mamy do czynienia z czystą optyką. Dzieje się tak, gdyż zazwyczaj opisywanie Rosji i Rosjan w kulturze polskiej można określić jako sposób uczestnictwa w grze historycznej (Czapiński 2016: 12). Podstawą myślenia stają się pewne wyobrażenia związane ze wschodem, wykrystalizowane już w XVIII wieku: „autokratyczne formy rządzenia państwem (niedobór demokracji), osamotnienie człowieka wobec struktur państwowych (...) niesprawiedliwy podział dóbr, politykę zagraniczną opartą na przemocy” (Czapiński 2016: 12). Rosję określamy jako realne zagrożenie militarne, władzę oligarchów, wreszcie jako nieobiektywnego uczestnika sporów historycznych. Na tę

optykę wpływa kilka podstawowych czynników opisywanych przez A. Skorupską (Skorupska 2006: 49-55):

1. Historia stosunków polsko-rosyjskich przesiąknięta w większości doświadczeniami negatywnymi;
2. Rola środków masowego przekazu;
3. Stosunki między państwami;
4. Wpływ bieżących wydarzeń politycznych;
5. Wpływ stosunków gospodarczych.

Do tej listy należy dodać własne doświadczenia Polaków, wynikające z kontaktu kulturowego oraz z interpretacji relacji polsko-rosyjskich wyniesionych z domu oraz szkoły. Ponadto wzajemny ogląd pełen jest stereotypów, od których ciężko jest się uwolnić.

Badania własne

Przybliżeniu odpowiedzi na kwestię podniesioną w temacie posłużą badania ankietowe przeprowadzone przez zespół badawczy z Instytutu Socjologii i Kognitywistyki Uniwersytetu w Białymstoku, w składzie M. Biernacka, W. Wądołowski, Ł. Wołyniec. Badania przeprowadzono pomiędzy 20 kwietnia a 5 czerwca 2015 roku na próbie 1 000 osób spośród studentów stacjonarnych trzech największych publicznych uczelni białostockich¹. Materiał pochodzi z szerszych badań dotyczących opinii białostockich studentów na temat muzułmanów i Rosjan.

Głównymi przebadanymi zagadnieniami były opinie studentów dotyczące muzułmanów i Rosjan. Wśród badanych znalazło się 37% mężczyzn oraz 63% kobiet. Mieszkańcy wsi stanowią 37% badanych, 9% pochodzi z miast do 10 tysięcy mieszkańców, 18% – z miast mających od 10 do 50 tysięcy mieszkańców, 7% – z miast o liczebności 50-100 tysięcy mieszkańców, 26% – z miast w przedziale 100-500 tysięcy mieszkańców, 2% – z miast zamieszkałych przez ponad 500 tysięcy osób. Jeśli chodzi o religię, zdecydowana większość określiła się jako katolicy (76,7%, z czego 56,9% to praktykujący, a 19,7% niepraktykujący). Prawosławnych było 13,3% (praktykujących 8,7%, niepraktykujących 3,6%), ateistów 8,75%. Inne wyznanie zadeklarowało 2,3% badanych.

Znajomość Rosjan

Białystok i województwo podlaskie jest specyficzną przestrzenią badawczą. Jest to teren przygraniczny. Województwo graniczy z Litwą i Białorusią, bardzo blisko znajduje się granica z Rosją (obwód kaliningradzki). Z tej racji na terenie województwa, w samym Białymstoku można spotkać osoby zza wschodniej granicy. Są to turyści, biznesmeni, osoby przyjeżdżające na zakupy (turystyka zakupowa jest bardzo ważnym elementem gospodarczym województwa), osoby pracujące lub poszukujące tu pracy. To teren współ-

¹ Badania przeprowadzono w trzech uczelniach: na Uniwersytecie w Białymstoku, Politechnice Białostockiej oraz Uniwersytecie Medycznym, na których w sumie uczy się 20 999 osób. Ze względu na wielkość badań i porozumienia z władzami uczelni zdecydowano na użycie ankiety audytoryjnej. Objęto nią studentów studiów stacjonarnych na poziomie licencjackim i magisterskim na wszystkich wydziałach tych uczelni. Dobór grup audytoryjnych był uzależniony od dostępności i zgody prowadzących zajęcia. Dobór miał charakter kwotowy, gdzie brano pod uwagę płeć, uczelnię i wydział, na której studiuje badany. Próba ma charakter reprezentatywny dla badanej grupy studentów uczelni białostockich.

egzystencji wielu mniejszości narodowych i religijnych. Od wieków mieszkają tu Białorusini, Rosjanie, Tatarzy, katolicy, prawosławni, muzułmanie czy wyznawcy judaizmu. Ta współegzystencja ma przełożenie na życie kulturalne, religijne, architekturę i charakter regionu. Poniższa tabela ukazuje odpowiedzi dotyczące kontaktu badanych z Rosjanami.

Tabela 1. Znajomość z Rosjanką/Rosjaninem

Znajomość z Rosjanką/Rosjaninem	Tak	Nie
Mam wśród znajomych (w realu) Rosjankę/Rosjanina	45,20%	54,80%
Mam wśród sąsiadów Rosjankę/Rosjanina	17,40%	82,60%
Znałam/em kiedyś Rosjankę/Rosjanina	58,40%	41,60%
Gdybym przyjmował/a kogoś do znajomych na fb to zignorował(a)bym fakt, że jest Rosjanką	67,00%	33,00%
Gdybym przyjmował/a kogoś do znajomych na fb to zignorował(a)bym fakt, że jest Rosjaninem	67,40%	32,60%

Źródło: badania własne.

Wiedza o Rosjanach u badanych nie pochodzi tylko i wyłącznie z treści przekazywanych przez media czy naukę historii. Istotnym elementem jest indywidualna znajomość Rosjan. Można też przypuszczać, że będą z tym szły w parze określone doświadczenia, przekładające się na konkretne opinie. Duża część badanych – bo 45% wskazuje na bieżącą znajomość z Rosjaninem, Rosjanką. Mniejsza część – 17,4% deklaruje, że Rosjanie mieszkają w ich sąsiedztwie. W tym przypadku można też przypuszczać (choć nie jesteśmy tego w stanie dokładnie zweryfikować), iż w wielu przypadkach mogą być myleni z rosyjskojęzycznymi Białorusinami lub Ukraińcami. W tym zestawieniu odpowiedzi ankietowani w ponad 58% deklarują znajomość z Rosjanką/Rosjaninem w przeszłości. Przenosząc kwestię znajomości ze świata realnego w wirtualny, 67% badanych zadeklarowało, że gdyby przyjmowali kogoś do znajomych na Facebooku to zignorowałiby fakt, iż jest Rosjaninem lub Rosjanką. Nie stałoby to na przeszkodzie w dołączeniu ich do grona znajomych.

Przyjrzyjmy się kwestii znajomości badanych z Rosjanami widzianego w kontekście przynależności religijnej.

Na podstawie zestawienia przedstawionego w tabeli 2 można stwierdzić, że badani studenci w dużej mierze mają bądź mieli kontakt z Rosjanami. Pytania te odnoszą się do dwóch przestrzeni czasowych: przeszłości i teraźniejszości. 45,2% badanych wskazało, że mają obecnie wśród swoich znajomych osobę pochodzącą z Rosji. Ponad 58% wskazuje na znajomość z Rosjaninem/Rosjanką w przeszłości, 17,5% zgłasza, że jest sąsiadem osoby identyfikującej się z Rosją. Widać tu deklarowany kontakt z osobami zza wschodniej granicy bądź osobami o takiej identyfikacji. Można założyć zatem, iż opinie badanych na temat Rosjan mają również swoje znaczące źródło w kontakcie z Rosjanami.

Osoby prawosławne, częściej niż przedstawiciele innych wyznań, deklarują realną znajomość z Rosjaninem/Rosjanką – 63,9%,

Tabela 2. Znajomość z Rosjanami w kontekście przynależności religijnej

Przynależność religijna		Mam wśród znajomych (w realu) znajomą Rosjanę/Rosjanina		Mam wśród sąsiadów Rosjanę/Rosjanina		Znałam/em kiedyś Rosjanę/Rosjanina	
		Tak	Nie	Tak	Nie	Tak	Nie
Wyznanie respondenta	Ateista /agnostyk	49,40%	50,60%	19,50%	80,50%	70,10%	29,90%
	Rzymskokatolickie	41,50%	58,50%	14,40%	85,60%	53,90%	46,10%
	Prawosławne	63,90%	36,10%	32,80%	67,20%	78,50%	21,50%
	Inne wyznanie	52,20%	47,80%	30,40%	69,60%	65,10%	34,80%
	Ogółem	45,20%	54,80%	17,50%	82,50%	58,60%	41,40%

Źródło: badania własne.

częściej też niż inni wskazują na mieszkanie po sąsiedzku z Rosjaninem (32,8%). Najczęściej wskazują na znajomość w przeszłości – 78,5%. Większą znajomością z Rosjanami niż katolicy (41,5%) charakteryzują się osoby zakwalifikowane do grupy ateistów/agnostycy – 49,4%, podobnie się ma rzecz z sąsiedztwem – to agnostycy częściej sąsiadują z Rosjanami (19,5%) niż katolicy (14,4%). W przypadku znajomości w przeszłości z Rosjaninem, agnostycy/ateiści deklarują ją częściej (70,1%) niż katolicy (53,9%).

Poczucie bezpieczeństwa

Poczucie bezpieczeństwa staje się dziś kluczową kwestią podnoszoną w kontekście wydarzeń na Krymie czy Ukrainie, rosnącą falą imigracji w Europie czy zagrożeniem atakami terrorystycznymi. Tabela 3 wskazuje kilka planów, w których poczucie bezpieczeństwa może się realizować. Planu bliskiej, empirycznie doświadczanej, otaczającej badanego przestrzeni: uczelni, miejsca pracy, osiedla, miasta i szerszej – Polski i jej granic oraz poczucia bezpieczeństwa bliskich.

Tabela 3. Poczucie bezpieczeństwa badanych

Bezpieczeństwo badanych	Zdecydowanie nie	Raczej nie	Trudno powiedzieć	Raczej tak	Zdecydowanie tak
Czuję się bezpiecznie na uczelni	1,00%	1,90%	7,60%	52,90%	36,60%
Czuję się bezpiecznie w pracy	2,40%	2,50%	34,20%	39,20%	21,60%
Czuję się bezpiecznie na swoim osiedlu	1,40%	5,60%	10,40%	55,50%	27,20%
Czuję się bezpiecznie na ulicach swojego miasta	1,50%	5,40%	18,40%	56,50%	17,90%
Uważam, że moja rodzina jest bezpieczna	1,00%	1,30%	7,90%	48,30%	41,40%
Uważam, że Polska jest bezpiecznym krajem do życia	3,20%	14,60%	33,70%	39,40%	9,10%
Jestem przekonany co do bezpieczeństwa granic państwa polskiego	12,50%	26,80%	37,00%	19,20%	4,40%

Źródło: badania własne.

Tabela 4. Zestawienie poczucia bezpieczeństwa w kontekście przyzwolenia na obecność Rosjan w Polsce

Zmienna zależna	Zmienna niezależna		
	Postrzeżenie Polski jako bezpiecznego kraju	Przekonanie o bezpieczeństwie granic Polski	Przekonanie o bezpieczeństwie wyrażania poglądów
Przyzwolenie, aby Rosjanin/ka był/a obywatelem/ką państwa UE	x	x	
Przyzwolenie, aby Rosjanin/ka był/a obywatelem/ką Polski	x	x	x
Przyzwolenie, aby Rosjanin/ka mieszkał w państwie UE	x	x	x
Przyzwolenie, aby Rosjanin/ka był/a Europejczykiem		x	x
Przyzwolenie, aby Rosjanin miał żonę Polkę		x	x
Przyzwolenie, aby Rosjanka miała męża Polaka			x

Źródło: Wołyniec 2016.

Odpowiedzi respondentów wskazują na wysoki stopień poczucia bezpieczeństwa w ich bezpośrednim otoczeniu. Najbezpieczniejszymi przestrzeniami jest własne osiedle (tu 89,7% badanych czuje się bezpiecznie) oraz drugie miejsce, w którym najczęściej przebywają studenci czyli uczelnia (89,5%). Zdecydowana większość czuje się tu bezpieczna (jedynie niecałe 3% w jednym i w drugim przypadku kwestionuje tę opinię). Kolejne przestrzenie bezpośredniego, fizycznego doświadczenia odbierane są jak bezpieczne, choć już nie w tak dominującym stopniu, jak powyżej opisane. Dla 74,4% badanych ulice miasta, w którym mieszkają stanowią bezpieczny teren. Wspomniane powyżej przestrzenie są również określane jako miejsca największej identyfikacji badanych (Wądołowski 2016a). Mniejszym poziomem poczucia bezpieczeństwa darzone jest miejsce pracy – 60,8%. Wraz ze zwiększaniem się skali przestrzeni, o którą pytano badanych, zmniejsza się poczucie bezpieczeństwa. Już niecała połowa, bo 48,4% studentów uważa Polskę za bezpieczny kraj do życia. W pytaniu o opinię na temat bezpieczeństwa rodziny respondenta otrzymano najwyższy wynik. W tym zestawieniu 89,7% badanych uważa, że ich rodziny są bezpieczne. Stoi to niejako w sprzeczności z poczuciem, iż jedynie 39,3% badanych jest przekonana co do bezpieczeństwa granic Polski, 17,8% jest prze-

ciwnego zdania. Znamionym jest, że aż 37% nie ma ten temat wyrobionej opinii. Poczucie zagrożenia granic państwa nie jest w odpowiedziach zaskakujące (Wądołowski 2016b: 183-185). Badanie z tego samego okresu: *Razem czy osobno. Polacy, Niemcy i Rosjanie o kryzysie rosyjski-ukraińskim* (Kucharczyk, Wenerski, Łada 2015) wskazuje, iż Polacy na pytanie „Czy Rosja stanowi dla Pana (Pani) kraju realne zagrożenie militarne?” odpowiedzieli: 45% – raczej tak, 32% – zdecydowanie tak, 12% – raczej nie, 2% – zdecydowanie nie, 10% – trudno powiedzieć.

Ciekawe informacje przynosi zestawienie poczucia bezpieczeństwa w kontekście przyzwolenia na obecność Rosjan w Polsce, wykonane w ramach badań zespołu przez Ł. Wołyńca (Wołyńiec 2016: 53). W tabeli 4 uwzględniono tylko istotne zależności oparte na chi-kwadrat oraz tau-b Kendalla ($p < 0,05$).

Obywatelstwo

Kwestią kluczową dla podjętej tematyki jest ocena przez badanych problemu posiadania przez osoby rosyjskiego pochodzenia polskiego obywatelstwa. Jest to dlatego istotne, że w wielu wymiarach funkcjonowania Rosjan w Polsce posiadanie obywatelstwa jest nieodzowne: kwestia praw wyborczych, służby w wojsku czy policji, łatwiejszego dostępu do służby zdrowia itp. Jest ponadto wyrazem akceptacji dla funkcjonowania w Polsce osób rosyjskiego pochodzenia na równi z innymi Polakami i korzystania z tych samych praw i przywilejów. Tabela 5 ukazuje sygnalizowany problem.

Tabela 5. Przyzwolenie na posiadanie przez Rosjan obywatelstwa polskiego oraz kraju należącego do UE

Pytanie 1. Rosjanin/ka mieszka w państwie należącym do Unii Europejskiej				
1. Całkowity brak akceptacji	2. Raczej nie akceptuję	3. Trudno powiedzieć	4. Raczej akceptuję	5. Pełna akceptacja
3,80%	3,90%	13,50%	46,30%	32,40%
Nie akceptuję 7,80%		13,50%	Akceptuję 78,80%	
Pytanie 2. Rosjanin/ka jest Europejczykiem				
1. Całkowity brak akceptacji	2. Raczej nie akceptuję	3. Trudno powiedzieć	4. Raczej akceptuję	5. Pełna akceptacja
5,20%	4,60%	18,00%	39,90%	32,30%
Nie akceptuję 9,80%		18,00%	Akceptuję 72,20%	
Pytanie 3. Rosjanin/ka ma obywatelstwo państwa należącego do Unii Europejskiej				
1. Całkowity brak akceptacji	2. Raczej nie akceptuję	3. Trudno powiedzieć	4. Raczej akceptuję	5. Pełna akceptacja
5,00%	5,30%	20,10%	40,60%	29,00%
Nie akceptuję 10,30%		20,10%	Akceptuję: 69,60%	
Pytanie 4. Rosjanin ma obywatelstwo polskie				
1. Całkowity brak akceptacji	2. Raczej nie akceptuję	3. Trudno powiedzieć	4. Raczej akceptuję	5. Pełna akceptacja
6,30%	9,00%	18,80%	39,60%	26,30%
Nie akceptuję 15,30%		18,80%	Akceptuję: 65,90%	

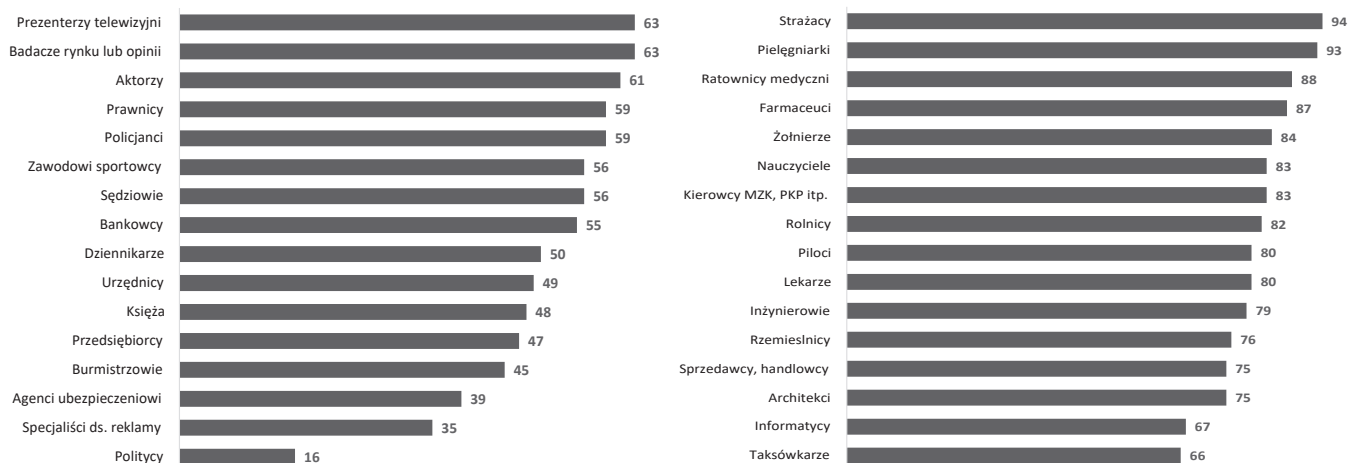
Źródło: badania własne.

W największym stopniu respondenci akceptują sytuację, w której Rosjanin zamieszkuje w kraju należącym do Unii Europejskiej (78,8%). 72,2% badanych zgadza się z opinią, w której określa się ich mianem Europejczyków. Można zatem stwierdzić, że badani akceptują obecność Rosjan w przestrzeni krajów Unii Europejskiej jako mieszkańców, widzą w nich Europejczyków, jak i w dużym stopniu dopuszczają możliwość posiadania przez nich obywatelstwa kraju UE. Warto też wskazać, że przeciwnego zdania jest jedynie co dziesiąty pytany. W przypadku poziomu akceptacji dla posiadania przez Rosjanina polskiego obywatelstwa sytuacja wygląda podobnie. Jest ono trochę mniejsze i liczy 65,9%. Nie akceptuje takiej sytuacji jedynie 15,3% badanych. Kwestie posiadania obywatelstwa przez osoby identyfikujące się z inną narodowością wydają się być istotne, gdyż zrównują w kwestii praw wszystkich obywateli, bez względu na pochodzenie czy identyfikację etniczną. Dopełnieniem tej kwestii są odpowiedzi badanych odnoszące się do związków małżeńskich pomiędzy Polakami a Rosjanami. Równie liczna większość respondentów akceptuje małżeństwa mieszane pomiędzy Rosjaninem a Polką (77,8%) oraz małżeństwa pomiędzy Rosjanką a Polakiem (80,3%). Wcześniej wspomniane odpowiedzi badanych wskazują na wysoką akceptację Rosjan w prawach prawnych, jak i osobistych. Małżeństwa pomiędzy tymi dwoma nacjami są stosunkowo rzadkie (jeśli chodzi o rok 2012), są dopiero na szóstym miejscu po małżeństwach z Brytyjczykami, Ukraińcami, Niemcami, Włochami i Francuzami (Busygina-Wojtas 2015). Gdyby spojrzeć na to w szerszej czasowo perspektywie (lata 1996-2012) okazuje się, że małżeństwa Polaków z Rosjankami plasują się dość wysoko, bo na trzecim miejscu (1 171 małżeństw) za małżeństwami z Ukrainkami (7 583) i Białorusinkami (1 662) (Szukalski 2013). Co interesujące, T. Busygina-Wojtas wskazuje na spór o historię, interpretację bieżących wydarzeń politycznych jako jeden z głównych problemów małżeństw polsko-rosyjskich. Trzeba też dodać, że województwo podlaskie jest jednym z niewielu, w których w zawiera się stosunkowo niewiele binacjonalnych związków małżeńskich (Szukalski 2013). W roku 2012 zawarto tu jedynie 93 takie małżeństwa (<http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/> 2016). Mniej małżeństw zawarto jedynie w województwach lubuskim – 85 i świętokrzyskim – 88, a dla porównania w województwach: łódzkim – 179, mazowieckim – 590, wielkopolskim – 270.

Służby mundurowe – bezpieczeństwo

Według badania GUS z 2015 roku (GUS 2015), czyli z analitycznego okresu, w którym wykonano niniejsze badanie dotyczące opinii o Rosjanach, największym zaufaniem spośród instytucji życia publicznego wśród osób powyżej 16 roku życia cieszyła się Straż Pożarna (94% badanych wskazało, że jej ufa) i Pogotowie Ratunkowe (84%). Służby mundurowe, jak policja czy wojsko, znalazły się po Pogotowiu Ratunkowym kolejno na trzecim i czwartym miejscu. Wojsku ufa ponad 72% respondentów, nie ufa 13%. Policja cieszy się trochę mniejszym zaufaniem na poziomie 67,3%, a około 25% jej nie ufa. Międzynarodowe badanie zaufania do grup zawodowych przeprowadzone rok wcześniej przez GFK (GFK 2014) (obejmujące również i Polskę), przedstawione zostały na wykresie 1.

Wykres 1. Zaufanie do grup zawodowych w Polsce, dane za kwiecień 2014 roku

Źródło: badanie GFK, <http://gfk.netpr.pl/pr/276656/miedzynarodowe-badanie-zaufania-do-zawodow#light> [12.10.2016].

W tym badaniu, podobnie jak w poprzednim, strażacy, tym razem jako grupa zawodowa znajdują się na pierwszym miejscu rankingu zaufania. Żołnierze są na 4 miejscu z 84%, policja zajmuje trochę dalszą lokatę – 21 z 59% zaufaniem. Istotną kwestią, do której nawiążę w dalszej części analizy, jest bardzo wysoki stopień zaufania do personelu medycznego (zajmują oni kolejno miejsca od 2 do 4), począwszy od pielęgniarek (93%), poprzez ratowników medycznych (88%) oraz farmaceutów (87%). Lekarze z zaufaniem 80% znajdują się na 9 miejscu.

W naszym badaniu zapytaliśmy respondentów, czy akceptują obecność w służbach, uważanych za istotne dla polskiego bezpieczeństwa zewnętrznego (wojsku) i wewnętrznego – policji, osób pochodzenia rosyjskiego. Są również, tak jak wojsko, symboliczną

kwintesencją siły i patriotyzmu. Interesującą zdaje się być kwestia obecności Rosjan, osób rosyjskiego pochodzenia w polskich służbach mundurowych. Zadaniem ich jest przecież ochrona granic kraju, interwencje poza granicami (w różnym charakterze), zapewnienie bezpieczeństwa wewnątrz kraju. W przypadku mniejszości narodowych i kwestii bezpieczeństwa narodowego liczebność grup mniejszościowych staje się często sprawą drugorzędą, bardziej istotne jest to, że za mniejszościami stoją inne państwa lub zorganizowane grupy interesów (Gołębiowski 162). Współczesne doświadczenia krajów europejskich wskazują na kryzys bezpieczeństwa, związany ze znaczą imigracją mniejszości muzułmańskiej, jak i tej, która jest już od pokolenia, dwóch w Europie. Inspiracją poniższych pytań były, po pierwsze, spadek poczucia bezpieczeństwa polskich obywateli

Tabela 6. Poziom akceptacji dla osób rosyjskiego pochodzenia w służbach mundurowych

Pytanie 1. Osoba rosyjskiego pochodzenia służy w Wojsku Polskim na terenie kraju						
1. Całkowity brak akceptacji	2.	3.	4. Trudno powiedzieć	5.	6.	7. Pełna akceptacja
22,60%	11,30%	11,60%	20,09%	12,40%	5,70%	15,40%
Łącznie nieakceptujących: 45,5%			20,09%	Łącznie akceptujących: 33,50%		
Pytanie 2. Osoba rosyjskiego pochodzenia służy w Wojsku Polskim poza terenem kraju						
1. Całkowity brak akceptacji	2.	3.	4. Trudno powiedzieć	5.	6.	7. Pełna akceptacja
23,00%	10,10%	11,60%	21,10%	12,70%	5,70%	15,70%
Łącznie nieakceptujących: 44,70%			21,10%	Łącznie akceptujących: 34,10%		
Pytanie 3. Osoba rosyjskiego pochodzenia służy w Policji RP						
1. Całkowity brak akceptacji	2.	3.	4. Trudno powiedzieć	5.	6.	7. Pełna akceptacja
25,40%	11,50%	11,30%	20,10%	11,50%	5,70%	14,40%
Łącznie nieakceptujących: 48,20%			20,10%	Łącznie akceptujących: 31,60%		
Pytanie 4. Osoba rosyjskiego pochodzenia pracuje w agencji ochrony w Polsce						
1. Całkowity brak akceptacji	2.	3.	4. Trudno powiedzieć	5.	6.	7. Pełna akceptacja
23,50%	10,80%	10,60%	20,80%	11,70%	6,60%	16,00%
Łącznie nieakceptujących: 44,90%			20,80%	Łącznie akceptujących: 34,30%		
Pytanie 5. Na Twojej uczelni ochroniarz jest Rosjaninem						
1. Całkowity brak akceptacji	2.	3.	4. Trudno powiedzieć	5.	6.	7. Pełna akceptacja
5,60%	4,20%	5,00%	17,80%	20,80%	14,30%	32,30%
Łącznie nieakceptujących: 14,80%			17,80%	Łącznie akceptujących: 67,40%		

Źródło: badania własne.

w kontekście wydarzeń na Ukrainie, Gruzji. Rosja i Rosjanie w 2015 roku postrzegani byli jako agresorzy, szczególnie w kontekście wojny na Ukrainie. Szczególne zainteresowanie budziła ludność rosyjska i jej hipotetyczny bądź realny (Gruzja, Ukraina) udział w wojnie hybrydowej. Po drugie, opisywane szeroko w mass mediach możliwej roli rosyjskiej mniejszości narodowej w destabilizacji rejonu Donbasu czy Północnej Osetii, czy jej hipotetycznej roli w wojnie hybrydowej na terenie Łotwy. Szczególnie istotne znaczenie miało to w przypadku Estonii – której około 1/4 ludności identyfikuje się z Rosją. Na możliwość uwikłania w wojnę hybrydową mniejszości rosyjskiej wskazywał choćby były sekretarz generalny NATO Anders Fogg Rasmussen. To szczególne napięcie trwa w krajach bałtyckich od 2008 roku, od wojny rosyjsko-gruzińskiej, problemów związanych z bezpieczeństwem energetycznym, licznymi wojskowymi i politycznymi prowokacjami.

Zaufanie do służb mundurowych takich jak wojsko czy policja zależne od tego, kto w nim służy jest jednym z elementów budujących poczucie bezpieczeństwa obywateli. Zadaliśmy pytanie o akceptację obecności w poszczególnych służbach oraz w prywatnym sektorze ochroniarskim osób rosyjskiego pochodzenia.

W pytaniach rozgraniczono służbę na terenie kraju i poza granicami Polski oraz prace w agencjach ochroniarskich. W obu przypadkach odpowiedzi wskazują na przewagę braku akceptacji badanych dla obecności osób rosyjskiego pochodzenia w Wojsku Polskim (około 45% odpowiedzi), przy czym można zauważyć minimalnie większą akceptację dla służby poza granicami kraju. Na służbę osób rosyjskiego pochodzenia w kraju zgadza się 33,5%, poza granicami 34,1%. Spośród wszystkich wymienionych w ankiecie służb mundurowych największa część badanych nie akceptuje osób rosyjskiego pochodzenia w Policji – 48,2%, akceptuje 31,6%. Z kolei praca w ochronie – w sektorze prywatnym, spotyka się z trochę większą akceptacją pośród badanych – 34,3%, choć trzeba podkreślić, że nadal w większości respondenci nie akceptują takiej sytuacji. Trzeba tu podkreślić, że od 2014 roku w Polsce w agencjach ochrony pracowało więcej osób niż w Policji, Straży Miejskiej i Wojsku Polskim

razem wziętych. Zaskakująca jest, w porównaniu z powyższymi odpowiedziami, wysoka, bo licząca 67%, aprobatą dla pracy Rosjanina w charakterze ochroniarza na uczelni, w której studiuje badany.

Rosjanie w służbie zdrowia

Kolejnym wymiarem, w jakim może się przejawiać poczucie bezpieczeństwa badanych, jest korzystanie ze służby zdrowia w sytuacji, kiedy zdrowie badanego zależy od kontaktu z personelem medycznym, którym są w tym wypadku Rosjanie. Ukazuje to tabela 7.

Pytanie o funkcjonowanie Rosjan w polskiej służbie zdrowia miało dwa cele. Z jednej strony, to pytanie o to, czy darzymy zaufaniem osobę z rosyjskim pochodzeniem jako tą, która zajmuje się newralgiczną stroną naszej egzystencji – zdrowiem. Po drugie, pośrednio, pytanie to dotyczy kwestii zatrudniania Rosjan do pracy w Polsce. Zawody związane ze służbą zdrowia są uważane przez Polaków za jedne z najbardziej poważanych, tuż po straży pożarnej i wojsku. Powyższe odpowiedzi wskazują jednoznacznie na podobne traktowanie Rosjan związanych z pracą w sektorze medycznym: od najbardziej prestiżowej – lekarza, poprzez osoby mające bezpośredni kontakt podczas zabiegów: pielęgniarki i personel ratunkowy, po osoby obsługujące pacjentów w aptekach. Można stwierdzić, że praktycznie we wszystkich odpowiedziach z tego bloku akceptacja wynosi około 55%. W niewiele mniejszym stopniu (tylko około 1%) badani akceptują Rosjanina jako lekarza.

Świadczenia społeczne

Korzystanie w Polsce z publicznych przedszkoli, służby zdrowia, zasiłków stanowi temat dość drażliwy. Wielokrotnie wskazywano na trudności w rekrutacji dzieci do przedszkoli, długie kolejki do lekarzy, specjalistów. Mamy tu do czynienia z ograniczonymi zasobami, w korzystaniu z których osoby identyfikujące się z Rosją, tak jak np. w przypadku pracy, mogą być odbierani jako konkurenci, którym korzystanie z dobrodziejstw polskiego systemu opieki nie należy się

Tabela 7. Poziom akceptacji dla pracy Rosjan w służbie zdrowia

Pytanie 1. Twoim lekarzem jest Rosjanka						
1. Całkowity brak akceptacji	2.	3.	4. Trudno powiedzieć	5.	6.	7. Pełna akceptacja
9,90%	6,40%	9,60%	20,30%	18,50%	10,50%	24,80%
łącznie nieakceptujących: 25,90%			20,30%	łącznie akceptujących: 53,80%		
Pytanie 2. Pielęgniarka, która zajmuje się Tobą w szpitalu jest Rosjanką						
1. Całkowity brak akceptacji	2.	3.	4. Trudno powiedzieć	5.	6.	7. Pełna akceptacja
9,40%	7,00%	8,60%	20,20%	18,60%	11,00%	25,10%
łącznie nieakceptujących: 25,00%			20,20%	łącznie akceptujących: 54,80%		
Pytanie 3. Na ostrym dyżurze w szpitalu pracuje Rosjanka						
1. Całkowity brak akceptacji	2.	3.	4. Trudno powiedzieć	5.	6.	7. Pełna akceptacja
8,60%	7,40%	8,20%	20,70%	18,70%	11,30%	25,00%
łącznie nieakceptujących: 24,20%			20,70%	łącznie akceptujących: 55,10%		
Pytanie 4. W aptece, do której chodzisz pracuje Rosjanka						
1. Całkowity brak akceptacji	2.	3.	4. Trudno powiedzieć	5.	6.	7. Pełna akceptacja
7,40%	6,00%	8,00%	19,80%	19,60%	12,50%	26,40%
łącznie nieakceptujących: 24,70%			19,80%	łącznie akceptujących: 55,50%		

Źródło: badanie własne.

Tabela 8. Poziom akceptacji na korzystanie przez Rosjan z placówek szkolnych i świadczeń społecznych

Pytanie 1. Rosjanin/ka korzysta z polskiej służby zdrowia						
1. Całkowity brak akceptacji	2.	3.	4. Trudno powiedzieć	5.	6.	7. Pełna akceptacja
11,10%	8,00%	9,80%	20,00%	17,10%	10,90%	23,10%
łącznie nieakceptujących: 27,90%			20,00%	łącznie akceptujących: 52,10%		
Pytanie 2. Rosjanin/ka korzysta z zasiłku dla bezrobotnych w Polsce						
1. Całkowity brak akceptacji	2.	3.	4. Trudno powiedzieć	5.	6.	7. Pełna akceptacja
24,90%	10,80%	12,00%	18,60%	11,00%	7,50%	15,20%
łącznie nieakceptujących: 47,70%			18,60%	łącznie akceptujących: 33,70%		
Pytanie 3. Rosjanin/ka korzysta z publicznego przedszkola dla swojego dziecka						
1. Całkowity brak akceptacji	2.	3.	4. Trudno powiedzieć	5.	6.	7. Pełna akceptacja
13,00%	7,10%	9,30%	25,00%	16,50%	11,20%	22,30%
łącznie nieakceptujących: 29,40%			25,00%	łącznie akceptujących: 45,60%		
Pytanie 4. Rosjanin/ka uczęszcza na bezpłatne studia w szkole w Polsce						
1. Całkowity brak akceptacji	2.	3.	4. Trudno powiedzieć	5.	6.	7. Pełna akceptacja
13,30%	7,10%	8,30%	19,40%	16,20%	11,10%	24,50%
łącznie nieakceptujących: 28,70%			19,40%	łącznie akceptujących: 47,80%		

Źródło: badania własne.

w tym samym stopniu. Poziom akceptacji z korzystania ze sfery społecznej przez Rosjan ukazuje tabela 8.

Największą aprobatą cieszy się w oczach badanych korzystanie przez Rosjan z polskiej służby zdrowia. W ten sposób odpowiedziała ponad połowa badanych – 52,1%, przeciwnego zdania było blisko 28%. W przypadku korzystania przez rosyjskich studentów ze studiów w Polsce, akceptujących taką możliwość było blisko 48%, trochę mniej, bo 45,6% akceptuje sytuację, w której rosyjskie dziecko uczęszcza do polskiego przedszkola. Najmniejszy stopień aprobaty z podanych tu problemów dotyczy korzystania przez Rosjan z zasiłku dla bezrobotnych. Tutaj jedynie co trzeci badany był skłonny do akceptacji takiej sytuacji.

Powyższe odpowiedzi wskazują na symptomatyczną prawidłowość i niekonsekwencję. Badani w większym stopniu byli skłonni do akceptowania posiadania polskiego obywatelstwa przez Rosjan, posiadania przez nich obywatelstwa kraju Unii Europejskiej, a więc możliwości korzystania z pełnej infrastruktury społecznej, edukacyjnej i zdrowotnej, możliwości wstępowania w szeregi wojska czy policji. Tak, w pewnym sensie, abstrakcyjna aprobatą dla współobywatelstwa nie przekłada się w pełni na akceptację przez badanych do realnego korzystania przez osoby rosyjskiego pochodzenia z tych przynależnych im praw. Trzeba jednak przyznać, że mamy tu do czynienia nie tyle z brakiem aprobaty, ile ze znacznie mniejszym poziomem akceptacji.

Źródłem finansowania badań i artykułu były środki ISiK UwB oraz środki własne autora.

Bibliografia

1. Badanie CBOS BS/164/2013 *Prestiż zawodów*, (2013) http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_164_13.PDF [12.10.2016].
2. Badanie GFK: Międzynarodowe badanie zaufania do zawodów, kwiecień 2014, <http://gfk.netpr.pl/pr/276656/miedzynarodowe-badanie-zaufania-do-zawodow#light> [12.10.2016].
3. Biernacka M., (2016) *Tożsamość terytorialna a kwestia wyznaniowa. Obraz własny studentów uczelni publicznych Białegostoku*, „Pogranicze. Studia Społeczne” tom XXVII cz. 2, s. 9-28.
4. Busygina-Wojtas T., (2015) *Tożsamość narodowa a konflikty w małżeństwach polsko-rosyjskich*, „Adeptus” nr 5.
5. GUS, (2015) *Wartości i zaufanie społeczne w Polsce w 2015 r.*, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/dochody-wydatki-i-warunki-zycia-ludnosci/wartosci-i-zaufanie-spoleczne-w-polsce-w-2015-r-21,1.html> [12.10.2016].
6. <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/> [12.10.2016].
7. http://www.nil.org.pl/_data/assets/pdf_file/0008/93338/Raport-lekarze-w-badaniach-opinii-spolecznej-w-2013-roku.pdf [12.10.2016].
8. Kucharczyk J., Łada A., Wenerski Ł., (2015) *Razem czy osobno. Polacy Niemcy i Rosjanie o kryzysie rosyjsko-ukraińskim*, isp.org.pl/uploads/pdf/1988281977.pdf [12.09.2016].
9. Lazari de A., (2016) *Wzajemne uprzedzenia Polaków i Rosjan* [w:] Katalog wzajemnych uprzedzeń Polaków i Rosjan, Lazari de A., (red.), Warszawa: PISM.
10. Magdziak-Miszewska A., (2002) *Wstęp* [w:] Magdziak-Miszewska A., Zuchniak M., Kowal P., (red.), *Polacy i Rosjanie. 100 kluczowych pojęć*, Warszawa: Biblioteka „Więzi”.
11. Skorupska A., (2006) *Polska opinia publiczna o Rosji i Rosjanach* [w:] Lazari de A., (red.), Rongińska T., *Polacy i Rosjanie. Przewyciężanie uprzedzeń*, Łódź: Wydawnictwo Naukowe: Ibidem.
12. Szukalski P., (2013) *Małżeństwa binacionalne*, „Demografia i Gerontologia Społeczna. Biuletyn Informacyjny” nr 3.
13. Wądołowski W., (2016a) *Między europejskością a lokalnością. Przejście tożsamości w badaniach studentów Białegostoku*, „Pogranicze. Studia Społeczne” tom XXVII cz. 2, s. 29-39.
14. Wądołowski W., (2016b) *Poziom akceptacji dla obecności Rosjan w mediach i polityce* [w:] Korczyński T.M., Orla-Bukowska A., (red.), *Obcy w labiryncie kultur*, Warszawa: Warszawskie Wydawnictwo Socjologiczne.
15. Wołyniec Ł., (2016) *Tożsamość terytorialna i poczucie bezpieczeństwa a stosunek do różnych interpretacji innego (Rosjanie, muzeum) na podstawie badań studentów uczelni białostockich*, „Pogranicze. Studia Społeczne”, tom XXVII cz. 2, s. 41-60.
16. Żelazny W., (2006) *Etniczność. Ład-konflikt-sprawiedliwość*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.

